

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ

НІКІФОРОВА Тетяна Іванівна - кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

<https://orcid.org/0000-0002-9769-973X>,
УДК 343.21:343.335

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.2.13>

Проаналізовано нормативні підстави та судову практику призначення покарання та застосування інших заходів кримінально-правового характеру (ЗКПХ) за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Встановлено, що санкція ч. 1 ст. 325 КК України зазнавала низки змін та у зв'язку зі строковістю дії редакції Закону від 17 березня 2020 р. виникли наукові дискусії щодо правомірності її застосування. Констатовано, що судами застосовується редакція саме цього Закону. На підставі аналізу судової практики встановлено, що в період з 2019 по 2024 рік за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК України в переважній більшості випадків призначалося покарання у виді штрафу. У жодному випадку не призначалося додаткового покарання та не було застосовано спеціальну конфіскацію, хоча нормами КК України таку можливість передбачено. У результаті проведеного дослідження було розроблено пропозиції щодо вдосконалення практики застосування заходів кримінально-правового характеру. Зокрема, обґрунтовано можливість та доцільність застосування за ст. 325 КК додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю та спеціальної конфіскації. Запропоновано доповнити санкції норм, встановлених ст. 325 КК, додатковим обов'язковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю строком на три роки, а також встановити кваліфікуючу озна-

ку – вчинення кримінального правопорушення службовою особою.

Ключові слова: порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням, заходи кримінально-правового характеру, покарання, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, спеціальна конфіскація.

Дослідження проблем кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням набуло неабиякої актуальності в контексті боротьби з поширенням коронавірусної інфекції. Було здійснено чимало наукових досліджень у цій сфері, зокрема такими вченими, як А. Вознюк, Н. Гуторова, Т. Дунаєва, А. Калініна, М. Колодяжний, О. Колос, С. Мазепа, О. Омельчук, Н. Плисюк, С. Чернявський та ін. У результаті цих досліджень було виявлено та запропоновано шляхи вирішення ряду проблем, зокрема кваліфікації відповідних діянь, розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень та відмежування від подібних адміністративних деліктів, неспіврозмірності відповідних санкцій тощо. Проте практично поза увагою дослідників залишилась проблема ефективності застосування заходів кримінально-правового характеру, передбачених КК за вчинення відповідних діянь.

Метою статті є аналіз практики застосування заходів кримінально-правового

характеру за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України та розроблення пропозицій щодо її удосконалення.

Аналізуючи заходи кримінально-правового характеру (далі — ЗКПХ), що застосовуються за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України, у першу чергу, виникає питання щодо редакції відповідної статті. На сайті Верховної Ради України зазначається, що вказана стаття викладена в редакції Законів № 1125–VI від 17 березня 2009 р., № 530–IX від 17 березня 2020 р. У редакції останнього закону вона діє протягом трьох місяців з дня його опублікування із врахуванням змін, внесених Законом № 540–IX від 30 березня 2020 р. Також зазначено, що «зміни до статті 325 додатково див. у Законі № 2617–VIII від 22 листопада 2018 р.». Текст статті викладено в редакції Закону № 530–IX від 17 березня 2020 р. [1].

Проблема чинності ст. 325 КК України в різних редакціях активно обговорювалася в наукових та практичних колах в 2020 році, коли Законом № 540–IX від 30 березня 2020 р. строк дії редакції відповідної статті від 17 березня 2020 р. було встановлено три місяці. Загальний висновок, до якого прийшли автори, що за правилами зворотної дії кримінального закону в часі повинна діяти стаття в редакції 17 березня 2009 р. [2; 3; 4]. Проте аналіз вироків, винесених за ч. 1 ст. 235 КК України (а саме санкція цієї норми зазнавала змін), у період з березня 2020 року по теперішній час (хоча в ЄДРСР немає жодного вироку за 2023 рік) свідчить, що суди застосовують відповідну норму в редакції Закону від 17 березня 2020 р. О. Колос зазначила, що дія редакції ст. 325 КК Закону від 17 березня 2020 р. продовжена на період карантину (тобто до 30 червня 2023 р.) без вказівки на жоден нормативно-правовий акт [3, с. 171]. Однак на сайті Верховної Ради України текст статті залишається в редакції від 17 березня 2020 р. Питання залишається відкритим.

Питання, яка ж редакція санкції ч. 1 ст. 325 КК України повинна застосовуватися, має надзвичайно важливе значення на

практиці. Адже згідно із Законом від 17 березня 2009 р. кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 325 КК України, є кримінальним проступком, а Законом 17 березня 2020 р. — нетяжким злочином. А це суттєво впливає на застосування не лише покарання, але й інших ЗКПХ, зокрема визначення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та звільнення на підставі ст. 49 КК України, можливості застосування спеціальної конфіскації, звільнення від відбування покарання з випробуванням, на підставі ст. 75 КК України тощо.

За даними судової статистики за період з 2018 по 2023 рік законної сили набрали обвинувальні вироки щодо 15 засуджених за ст. 325 КК України [5]. Це свідчить, що емпірична база дослідження є незначною. У ході дослідження було проаналізовано 17 вироків, постановлених за ст. 325 КК у період з 2019 по 2023 рік, доступних у ЄДРСР.

Аналіз практики призначення покарання за ст. 325 КК України свідчить, що суди найчастіше призначають штраф. З 17 проаналізованих вироків лише у двох з них було призначено покарання не у виді штрафу, а обмеження волі строком на один рік та позбавлення волі строком на два роки. В обох випадках було призначено не реальне відбування покарання, а звільнення з випробуванням, на підставі ст. 75 КК України з іспитовим строком один рік [6, 7].

У жодному випадку не було призначено додаткового покарання. У санкціях норм, передбачених ст. 325 КК України, не передбачено можливості призначення додаткового покарання. Проте така можливість визначена в Загальній частині КК і, зокрема, щодо такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 55 КК України). В усіх проаналізованих вироків кримінальне правопорушення було вчинено або службовою особою або фізичною особою-підприємцем. Саме із займаною посадою або видом господарської діяльності пов'язано покладення на особу обов'язку дотримання відповідних санітарних правил. Недотримання цих правил свідчить про невиконання або неналежне виконан-

ня особою покладених на неї обов'язків, що призвело до настання негативних наслідків, передбачених диспозицією відповідної норми. Крім того, незастосування відповідного виду додаткового покарання в поєднанні із призначенням основного покарання, не пов'язаного з реальним позбавленням волі створює умови для повторного вчинення цього кримінального правопорушення та інших більш тяжких злочинів.

Підтвердженням цього є наступна серія вироків. Так, вироком Сумського районного суду Сумської області від 09 лютого 2021 р., заступника директора ТОВ «Суміполімербуд», засуджено за ч. 1 ст. 325 КК України. Зокрема, між ТОВ «Суміполімербуд» та ТОВ «Агрокомбінат «Тепличний» було укладено договір оренди нежитлових приміщень. У подальшому, ТОВ «Суміполімербуд» стало використовувало зазначені нежитлові приміщення та прилеглу територію для ведення своєї господарської діяльності, а саме для діяльності щодо поводження з відходами, під час якої, діючи без ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами та оцінки впливу на довкілля, заступник директора як особа відповідальна за поточну діяльність зазначеного товариства, допустив зберігання та видалення відходів у несанкціонованих місцях, порушив вимоги щодо зберігання та видалення відходів, у тому числі небезпечних медичних відходів категорії «В», чим було порушено норми ряду нормативно-правових актів. Між обвинуваченим та прокурором було укладено угоду про визнання винуватості, якою визначено покарання у виді штрафу в розмірі 1 000 НМДГ, яке і було призначено судом [8]. Вироком Зарічного районного суду м. Суми від 06 серпня 2021 р. цю саму особу було засуджено за аналогічні дії (лише орендодавцем виступило ТОВ «Родючість Плюс») за ч. 1 ст. 325 КК України до такої ж суми штрафу також на підставі угоди про визнання винуватості [9]. Вироком Зарічного районного суду м. Суми від 08 вересня 2022 р. цю ж особу було засуджено за ч. 2 ст. 239 ККУ України. Не зважаючи на вирок суду ТОВ «Суміполімербуд», продовжував використовувати нежитлові приміщення та

земельну ділянку ТОВ «Родючість Плюс» з тією самою метою, чим було допущено забруднення земельної ділянки, що спричинило тяжкі наслідки (зокрема експертизою було встановлено, що заподіяна шкода оцінюється у сумі 12 260 548,13 грн, що є особливо великим розміром, оскільки в шістсот і більше разів перевищує НМДГ на момент вчинення злочину). У цьому провадженні також було укладено угоду про визнання винуватості, на підставі якої обвинуваченого було засуджено до позбавлення волі на строк 5 років, з позбавленням права обіймати посади на підприємствах, установах та організаціях усіх форм власності, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на строк 3 роки. На підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування основного покарання з випробуванням, встановивши іспитовий строк тривалістю в 3 роки [10].

Тобто протягом усього періоду, що розглядається, засуджений займав посаду заступника директора та як відповідальна за діяльність товариства особа здійснював відповідну протиправну діяльність, незважаючи на порушені проти нього кримінальні провадження та винесені вирoki за ч. 1 ст. 325 КК України. Очевидно, що таке покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю хоча б на час його призначення унеможливило б вчинення наступних правопорушень.

Тому призначення такого виду додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за порушення санітарних правил, відповідає меті спеціальної превенції. Хоча згідно з ч. 2 ст. 55 КК України суд має право призначити цей вид покарання й тоді, коли його не передбачено санкцією статті, однак оскільки на практиці такого не трапилося жодного разу, відповідний вид додаткового покарання доцільно передбачити в ст. 325 КК України. Вказана пропозиція обґрунтовується також тим, що в багатьох нормах кримінального закону, у яких встановлено відповідальність за порушення певних правил та норм, передбаче-

но як обов'язкове додаткове покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (наприклад, ст.ст. 236, 237, 253, ч.2 ст. 271, ст.ст. 272, 273, 286, 287, 326, ч. 1 ст. 329, ст..ст. 330, 333 КК України).

У теорії кримінального права немає єдності щодо визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України. До поширення коронавірусної інфекції питання вирішувалося однаково — суб'єкт є спеціальним, тобто особа, на яку покладено обов'язок дотримання санітарних правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними [3, с. 169]. Оскільки в період боротьби з COVID-19 було прийнято ряд санітарних правил та норм, обов'язок дотримання яких було покладено на кожного громадянина, то почали звучати думки, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 є загальним [3; 4; 10]. Проте і в цьому випадку суб'єктом є особа, на яку покладено обов'язок дотримуватися відповідних норм, навіть якщо такими особами є всі громадяни України. Більшу зацікавленість викликає питання кримінальної відповідальності службових осіб, які вчинили відповідний злочин. У науковій літературі зазначається, що службові особи за порушення санітарних правил та норм можуть нести відповідальність за сукупністю — за ст. 325 КК України та за відповідне службове кримінальне правопорушення, що підтверджується також судовою практикою [11]. Виходячи з того, що в багатьох випадках злочин, передбачений ст. 325 КК України, може бути вчинено службовою особою, дії такої особи слід визнати кваліфікуючою ознакою (за аналогією з багатьма нормами КК України: ч. 2 ст. 161, ч. 2 ст. 162, ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 168, ч. 4 ст. 267⁻¹, ч. 2 ст. 382), що відповідає принципу посиленої відповідальності службових осіб та виключить необхідність кваліфікації за сукупністю.

Щодо інших ЗКПХ, які можуть бути застосовані до осіб, засуджених за ч. 1

ст. 325 КК України, то оскільки в редакції Закону від 17 березня 2020 р. санкція містить такий вид покарання як позбавлення волі, відповідно до ч. 1 ст. 96⁻¹ КК України може бути застосовано спеціальну конфіскацію. У ч. 1 ст. 96⁻¹ КК України вказано, що спеціальна конфіскація може бути застосована тільки за умисні кримінальні правопорушення, тому необхідно визначити форму вини у відповідному складі злочину. Цей склад належить, до так званих складів з подвійною формою вини, де порушення правил можливе як умисно, так і необережно, а ставлення до наслідків залежить від їх виду. Щодо наслідків у вигляді поширення захворювань може бути лише необережна форма вини, а щодо загрози їх поширення — прямий або непрямий умисел. Таким чином, вказане кримінальне правопорушення може бути визнане умисним. Щодо предметів спецконфіскації, то у випадку вчинення аналізованого злочину це можуть бути засоби, використані для його вчинення. У випадку порушення санітарних норм у сфері торгівлі чи громадського харчування, до таких засобів можуть належати побутова техніка або інші технічні засоби, які використовувалися у стані, що не відповідає відповідним нормам (наприклад, обладнання для виготовлення риби гарячого копчення, обладнання з виготовлення шаурми, харчових продуктів на грилі, на мангалі тощо). У випадку порушення санітарних правил і норм щодо захоронення відходів, то в таких випадках засобами можуть виступати транспортні засоби, якими вивозилися відходи або контейнери для їх зберігання. Застосування спеціальної конфіскації щодо відповідних предметів, які на праві власності належать засудженим, спрямоване на унеможливлення використання відповідних засобів для вчинення повторних кримінальних правопорушень. Однак, як уже зазначалося, у проаналізованих вироках спеціальна конфіскація не була застосована жодного разу.

У наведеній вище ситуації незаконного захоронення відходів, їх вивезення здійснювалося спеціальними транспортними засобами товариства, уповноваженою осо-

бою якого був засуджений. Кримінальні правопорушення вчинено ним в інтересах цієї юридичної особи. Тобто кримінально-протиправною в цій ситуації є не тільки і не стільки поведінка засудженого, а діяльність відповідної юридичної особи. Мета спеціальної превенції однозначно було б досягнута у випадку ліквідації відповідної юридичної особи з конфіскацією належного їй майна. Проте ЗКПХ щодо юридичних осіб не можуть бути застосовані у випадку вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 325 або ст. 239 КК України. Проблема розширення сфери застосування ЗКПХ щодо юридичних осіб не раз піднімалася в науці кримінального права. Однак в рамках цього наукового дослідження вбачається за можливе лише відобразити відповідну проблему. Її ретельне дослідження та пропозиції вирішення потребують окремого дослідження.

На підставі проведеного аналізу практики застосування ЗКПХ за порушення санітарних правил та норм, зроблено наступні пропозиції:

- обґрунтовано можливість та доцільність застосування за ст. 325 КК додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю та спеціальної конфіскації;

- запропоновано санкції норм, встановлених ст. 325 КК доповнити додатковим обов'язковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю строком на три роки;

- також запропоновано встановити кваліфікуючу ознаку – вчинення кримінального правопорушення службовою особою.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Вознюк А. А., Чернявський С. С. Порушення правил і норм щодо запобігання COVID-19: актуальні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності. *Юридичний часопис Національної*

академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (19). С. 8–19. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19999/1/document.pdf>.

3. Колос О. В. Проблеми правозастосування статті 325 Кримінального кодексу України в умовах поширення вірусу COVID-19. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/15/12.pdf>.

4. Мазепа С. Кримінальна відповідальність за порушення карантину в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2 (22). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38811/1/%d0%9c%d0%b0%d0%b7%d0%b5%d0%bf%d0%b0.pdf>.

5. Аналітичні огляди Верховного Суду про здійснення правосуддя. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika/

6. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 18.03.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95617288>

7. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 8.10.2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92108625>

8. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 09.02.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94752116>.

9. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 06.08.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98829195>.

10. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 08.09.2022 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106121521>.

11. Omelchuk O. M., Plysiuk N. M., Omelchuk L. V., Danilova A. V., Moroz V. A. Criminal liability for violation of quarantine regulations in the context of the spread of COVID-19. *Medicine and Law*. 2021. Vol. 40, Issue 2. Pp. 209–218.

12. Вирок Сакаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.09.2014 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40408194>.

Nikiforova Tetiana

*Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of
Management and Law*

**CRIMINAL LAW MEASURES APPLIED
FOR VIOLATIONS OF SANITARY RULES
AND NORMS FOR THE PREVENTION
OF INFECTIOUS DISEASES AND MASS
POISONING**

The author analyzes the regulatory grounds and court practice of imposing punishment and applying other criminal law measures (CLM) for violation of sanitary rules and regulations for the prevention of infectious diseases and mass poisoning. The author establishes that the sanction of Part 1 of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine has undergone a number of changes and, due to the expiration of the version of the Law of March 17, 2020, scientific discussions have arisen regarding the legality of its application. It is stated that the courts apply the version of this particular Law. Based on the analysis of court practice, it is established that in the period from 2019 to 2023, in the vast majority of cases, a fine was imposed for committing a criminal offense under Part 1 of Article

325 of the Criminal Code of Ukraine. In no case was an additional punishment imposed and no special confiscation was applied, although the provisions of the Criminal Code of Ukraine provide for such a possibility. As a result of the study, the author developed proposals for improving the practice of application of criminal law measures. In particular, the author substantiates the possibility and expediency of applying under Article 325 of the CC an additional penalty in the form of deprivation of the right to hold certain positions and engage in certain activities and special confiscation. The author proposes to supplement the sanctions of the norms established by Art. 325 of the CC with an additional mandatory punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions and engage in certain activities for a period of three years, as well as to establish a qualifying feature - the commission of a criminal offense by an official.

Keywords: *violation of sanitary rules and regulations for the prevention of infectious diseases and mass poisoning, criminal law measures, punishment, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, special confiscation.*